

a maga sajátos célja. Végcél: a római impérium eszményének kidomborítása a fasiszta polgár-katonában.

Nagy jelentőségűek a nem fasiszta eredetű mezei iskolák (*scuole rurali*), melyek az analfabéta felnőttek iskolái. A szegény ember örömtelen életébe népművészettel és népköltéssel visznek bele örömet. 1907-ben nyolc ilyen iskolával kezdték, a fasiszmus kezdetén 644 volt a számuk, de azóta természetüknél fogva fokozatosan fogynak. Gentile is csak jóváhagyta ezt a szociális jellegű iskolát. Később a balillaintézménnyel kapcsolták össze.

A mű III. részében a *kritikai realizmus* c. alatt a katolikus pedagógia valóban nagy vezéregyenységeivel találkozunk. Itt ismerkedünk meg az olasz *risorgimento* nagy vezérével, Rosminivel, aki a gyermeklélek öncélúságának s a gyermek módszeres lélektani megfigyelésével úttörő a világirodalomban. Gentile most is rominiánusnak vallja magát, követői az erkölcsi nevelést hangsúlyozó Tommasco (*La scuola se non è tempio, è tana*), a németektől is jól ismert Raynieri s a didaktiai materializmus ellensége s a pedagógia történeti feldolgozója, Allievo.

Felfedezés számba megy, amit szerző Bosco Szent Jánosról mond, a szaléziánusok társaságának megalapítójáról, kinek célja a modern társadalmi bajok orvoslása. Nem az önmegtadást, hanem a hivatásra való előkészületet állítja homlokterbe. Módszere: a megelőző és megtorló, mellyel lehetetlenné teszi a növendékek számára a hibák elkövetését. Polgári erkölcsi és tudományos nevelést ad. A pedagógiai supernaturalizmus híve, kit Lombroso és Foerster is elismer.

Montessori hazánkban is igen ismert, de annál kevesebbet hallottunk az Agazzi nővérek iskoláiról, akik a Montessori-rendszernek Sterntől és Claparède-től kifogásolt hiányait (ének, rajz, mese, verselés) pótolva az olasz lelkiségnek legjobban megfelelő anyaiskolákban (*scuola materna* vagy *scuola di metodo*, ma 4000 van Olaszországban) a Comenius-i elv (konkréttról haladni az elvont felé) szerint oktatják a gyermekeket. Ez az iskola olyan mint az otthon: mosakszának, főznek, takarítanak stb. Ma már elterjedt Franciaországban, Svájcban, Hollandiában, sőt Amerikában és Indiában is.

Szerző megismertet bennünket XI. Pius pápa nevelési enciklikájával, mely a nevelés kötelességének, a nevelés alanyának és a nevelői környezet szükséges feltételének kérdéseit világítja meg. Az egyháznak tanítói hivatalánál fogva joga van a neveléshez. A vallás-erkölcsi nevelés bárhol és bármikor az ő joghatósága alá tartozik. Támadja a koedukációt, valamint azt az elvet, mely szerint az ember polgárnak születik s azért elsősorban az államé, mert az állam a polgárokért van s ezért a polgár nem is lehet az állam rabszolgája. Az egyház oltalmazza a családnak a jogait az állam túlkapásaival szemben.

Olaszország népi, családi és művelődési statisztikai táblázatai zárják le a könyvet. Az olasz nevelés irodalmának ismertetése maga 28 oldal. Név- és tárgymutató könnyíti meg a terjedelmes mű kezelését.

A műből széles tárgyi ismeret, mély filozófiai tudás, nemes pedagógiai érzék, rendszerező elme sugárzik felénk. Nemcsak hivatásos pedagógusok olvashatják, hanem tágabb értelemben vett nemzetnevelők, politikusok, katonák is, mert számukra is perspektívák nyílnak meg a mi nemzetmozgalmi célkitűzéseink számára is.

Gauder Andor.

Ward, Herbert: The educational system of England and Wales and its recent history. Cambridge The University Press 1935. 256 l.

Az angol nevelésügy egész szervezete kibontakozik előttünk és világosan lát-

hatjuk a hálózatot, valamint a rugókat, melyeken a szervezet fordul. Végigmegyünk részletesen minden szerv működésén és szemléljük az egymásközötti kapcsolatokat is. Hogy pedig teljesen megérthessük a mai helyzetet, az intézmények újabkori és fővonásaiban vázolt történetét is megkapjuk és végre még az angol iskolarendszer sajátos és jellemző vonásaira is felhívja figyelmünket a szerző.

A munka mindezekért kiválóan hasznos kézikönyv elsősorban azoknak, akik nevelésügyi szervezeteket tanulmányoznak és szinte elengedhetetlen éppen azoknak az országoknak a szakemberei számára, ahol a nevelésügynek központi szervezete van. Mert csak ilyen, az intézmények társadalmi gyökereit világosan feltűntető mű érttetethi meg velünk azt a különbséget, ami központi és nem központi rendszer között van és érttetethi meg egyáltalában az angol nevelésügyi szervezet egészen sajátos, magábanálló természetét.

Megtanuljuk a könyvből, hogy a két nagy szerv, az állam és a társadalom együtt dolgozik a nevelés ügyében és az utóbbi semmivel sem játszik kisebb szerepet az előbbinél. A két nagy szerv szerint különbséget tesz a szerző állami és nemzeti rendszer között. Az egyetemek például — bár van kapcsolatuk az állammal — nem ennek intézményei, hanem a társadalomból, bizonyos közületek szükséglete nyomán kinőtt, azok által fenntartott, a nemzet szellemi központjait képviselő, inkább magánjellegű intézmények és így a nemzeti művelődési szervezethez tartoznak a nélkül, hogy egyúttal az állami szervezet részei volnának.

A nemzeti szervezet felöleli a nem közületek-alapította, hanem egészen magánvállalkozásból keletkezett iskolákat is. Hogy ez a sokféle intézmény mégis összhangban tud működni, azt csak az az egység biztosítja, ami a sokféleség mellett az angoloknál mégis megvan. Ez, a különben más területeken is sokszor tapasztalt angol vonás lépten-nyomon megmutatkozik szerzőnk fejtegetéseiben is. Láthatjuk jól, hogy miért van a nagy különfésűség: az angol nem szereti a külső kényszert és a ráerőszakolt uniformitást, számbaveszi a különféle szükségleteket és kielégítésükben nem fél a változatoktól, a legkisebb közösséget is hajlandó egyénileg kezelni és egyéni szükségleteiket elismerni. És láthatjuk azt is, miért van mégis egység: mert a legapróbb, de a maguk körében mégis fontos szükségletek kielégítésére meglévén a szabadság és az egyéni óhajok számbavételére a készség, minden szerv örömmel tagolódik bele a végső célgondolatok nagy közösségébe. A szervezet egységét biztosítja a belső rend és fegyelem és nem a külső kényszer.

A nevelésügyi rendszer keletkezéséről megtudjuk azt, hogy a rendszer e formájában kb. csak 30 éves. Az 1902. évi törvény teremtette meg az államnak és a társadalomnak a nevelésügy irányításában való sikeres egyensúlyát, amióta ez a rendszer a szélsőségesen centralizált és a szélsőségesen decentralizált rendszerek között a középutat foglalja el. Az állami, vagyis központi szerv a közoktatásügyi minisztériumnak megfelelő Board of Education. Ennek szerepe érdekesen mutatkozik meg könyvünkéből: sohasem diktál, mindig inkább tanácsot ad és azt a célt tartja szem előtt, hogy a voluntör vállalkozásokat kiegészítse, segítse. A társadalmat képviselő szerv viszont a helyi nevelésügyi hatóság, kerületek szerint: ezeknek szerepe igen nagy az intézmények irányításában. A két szerv közötti összekötő kapocs az inspektor, ki inkább az iskola tanulmányozója, ismerője és segítője, mint ellenőrző közeg. A Board különben közvetlenül is érintkezésben van a helyi nevelésügyi hatóságok vezetőivel, hogy egy-egy vidék különös szükségleteit tanulmányozza. E vonatkozásban is érdekes adatot közöl a szerző, amikor, a Board szervezetét leírva, megemlíti, hogy

a miniszteri hivatalnokok beosztása a körzetek szerint történik, minék következtében mindegyik hivatalnok kiválóan ismeri a maga körzetét és annak viszonyait.

Fokról-fokra haladunk végig a szerzővel az elsőfokú, másodfokú és felsőfokú oktatás szervezetein. Az elsőfokú iskolák esetében közölt megállapítás különösen tanulságosnak látszik, hogy t. i. mióta az 1902-es törvény a társadalmi szervnek, a helyi nevelésügyi hatóságoknak olyan nagy hatáskört biztosított, az elemi iskolák nagy fejlődésnek indultak. (Természetesen ehhez nemcsak a hatáskör volt szükséges, hanem a közületek magas közműveltsége, mely magas művelődési igényeket támasztott.) A másodfokú iskolákról szólva, megemlíti az ösztöndíjas helyek rendszerét, amiben újra szemlélhetjük az előbb említett angol hajlékonyságot; azt a törekvést, hogy az adminisztrációs gépezet a való helyzetekhez, az élet sokféle formájához alkalmazkodjék. Azt látjuk ugyanis, hogy az ösztöndíjas, illetve „free“ (ingyenes) helyeknek tanulmányi előmenetel szerint kiválasztott ösztöndíjasai közül, csak az egészen szegények nem fizetnek tandíjat valóban, a többieknek, a tehetősebbeknek, anyagi körülményeik szerint mégis kell tandíjat fizetniük. Az ingyenesség voltaképpen a kiválasztottak közül csak a szegényekre érvényes, a tehetősebbeknek meg kell elégedniük a dicsőséggel. A ki nem választottak azután természetesen a megállapított tandíjat fizetik anyagi helyzetre való tekintet nélkül. (Természetesen az elemi oktatás ingyenes, ez csak másodfokú iskolákra érvényes.) Az eljárásnak ilyen plaszticitását és a szabályoknak mégis feltétlenül kötelező érvényét talán máshol meg sem találhatjuk, mint az angoloknál.

A felsőfokú intézmények tárgyalásánál vázolja ezeknek az állammal való kapcsolatát, mely abban áll, hogy bizonyos szolgáltatásokat (pl. tanárképzés, felnőttek oktatása) az egyetem szerződés szerint és díjazás ellenében ellát. Érdekes, hogy nem közöl különösebb ismertetéseket az angol felsőbb tízezrek hírneves intézményeiről, a Public School-okról és pedig valószínűen azért, mert bár ezek az angol nevelő szellemet és felfogást illetően jellemzőek, a nagy angol nevelésügyi szervezetben, mint iskolafajta, nincsenek képviselve nagy tömegben.

Szól még a tanító- és tanárképzésről, a felnőttek oktatásáról, az iskolai orvosi intézményről. Ezek közül az első ismét csak a már előbb is tapasztalt nagy változatoságot mutatja: a tanítóképzés rendszere ugyan állandósult az utóbbi időkben, de még most is nagyon különféle helyekről származó igen különböző oklevelekkel lehet pályázni és működni. E változatoságot maga a szerző is említi, de hozzáfűzi, hogy az nem összeférhetetlen a cél és szolgálat egységével.

A könyv mindenben a ma érvényben lévő állapotokat adja; a megjelenése óta eltelt egy-két év éppen csak egy dologban hozott változást: az eddig a 14 éves korig tartott iskolakötelezettséget az idén 15 évig terjesztették ki.

Baranyai Erzsébet.

Pintér Jenő, A budapesti tankerület évkönyve az 1936—1937. iskolai évről.
Budapest 1936. 138 l.

Az értékes és tanulságos anyagot tartalmazó *Évkönyv* tanügyi igazgatásunk újjászervezésének természetes következményeként az eddigieknél nagyobb terjedelemben és gazdagabb tartalomban jelent meg. Pontos és megbízható adatokat kapunk benne a budapesti tankerületi kir. főigazgatóság területén működő minden fajú iskoláról, azok tanügyi személyzetéről és tanulóiról.

A tankerület területén levő iskolákról szóló adatszerű beszámoló a főváros tanügyi intézményeinek hiánytalanul teljes képe. Nemcsak azok az iskolák vannak